

Máté Ernő¹

Vallás és tudomány viszonya

Bevezetés

Az évek folyamán sokan nem értették azt, hogy miért is tanultam teológus létemre fizikát. Hiszen – egyesek szerint – nyilvánvaló az, hogy a vallás és a tudomány ellentétei egymásnak. Mások pedig furcsa kérdéseket szegeztek nekem az ősröbbanás elméletével vagy az ember származásával kapcsolatosan. Mi a véleményem ezekkel kapcsolatosan? Néha magam is meglepődtem a kérdéseken, majd igyekeztem jobban megérteni az eredetüket.

Tény az, hogy sok ember számára zavaros, megosztó téma a vallás és a tudomány viszonya. Nekem a vallás és a természettudomány is a világról, annak megismeréséről szól, mindkettő csak gazdagította a gondolkodásomat, az életemet. Tudom azt, hogy a vallás és a tudomány más és más módszerekkel dolgozik, hogy az agy különböző funkcióira hat, mégis lehet őket egy időben kezelni, megélni. Ezért soha nem zavart hitemben az, hogy a világegyetem esetleg az ősröbbanással vette kezdetét, de ezzel egy időben el tudtam fogadni a teremtő Isten létét is.

Remélem, hogy eszmefuttatásom egy kicsit felfedi azt a néha zavaros ellentétet, amely a kettő viszonyát hosszú évszázadokon keresztül jellemezte, illetve meg tudom világítani azt, hogy semmi értelme a kettő szembehelyezésének, ha-

¹ MÁTÉ ERNŐ (1976, Marosvásárhely) a Dél-Dunántúli Unitárius Szórványegyházköz-ség lelkésze. 1999-ben végzett a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben. 2006-ban a Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Karán szerzett oklevelet fizika szakon, majd 2008-ban ugyanott a Közgazdaságtudományi Karon MBA (Master of Business Administration) oklevelet. Elérhetősége: mateerno@yahoo.com

nem ellenkezőleg, a kettő együttes megélésére, egymás kiegészítésére, az egymással való szoros együttműködésre van szükség a jövőnk érdekében.

Problémafelvetés

Mindannyian tudatában vagyunk annak, hogy kettős kötöttségben élünk. Egész lényünkkel a világba vagyunk beágyazva, de az egyik esetben a tudomány, a másik esetben a vallás biztosít számunkra olyan tudásformákat, amelyek ugyan a megismerésre irányuló más-más utakat jelentenek, együtt mégis egyfajta teljességben ölelik körül életünket. Mi, unitáriusok azt szoktuk mondani, hogy a tudomány és a vallás kéz a kézben jár, és nekem ez nagyon tetsző gondolat.

Természetesen nem mindenki látja ezt így. Mondhatjuk azt is, hogy kevés olyan izgalmas, adott esetben pedig ellentmondásos, félrevezető téma van, mint a tudomány és a vallás viszonya. A vallás és tudomány viszonyát kutatók között sokan vannak, akik mind a teológiában (esetünkben keresztény teológia), mind a tudományban (általában fizika vagy biológia) jártasak, ezáltal jobb rálátással bírnak a problémára. A kettő párbeszéde esetében pedig mindig az várható el, hogy az egyik valamennyire tájékozott legyen a másik tudásformájáról. Közismert, hogy ma is vannak tudósok, akik nem foglalkoznak a vallással, vagy éppen károsnak tekintik annak meglétét, ahogyan vannak teológusok is, akik nem vesznek tudomást a tudomány eredményeiről, fejlődéséről.

A keleti vallásokban például a kettő viszonya valamennyire egyszerűbb volt, hiszen nem létezett olyan kemény egymásnak feszülés, mint a nyugati kereszténység világában. Valahogy úgy tartották, úgy élték ezt meg, hogy a tudomány a valláson kívül áll, azért nem is nagyon vitatkoztak vele, mert a vallás nem része a tudománynak. Ezért tulajdonképpen nem is lehet a kettő között konfliktus. A hitregék világában a szellemi lény döntései nem foghatók fel az ember számára.² Az ember nem ismerheti meg, hogy miért így vagy úgy tett a felsőbbrendű lény. Az ember nem fürkészhette ki az isteni szándékot, így nem is kísérletezett, tudománya a tapasztalatokon alapult, nem a törvényszerűségek megállapításán.

A nyugati kereszténységben a 15. század második felétől kezdődően éles helyzetek álltak elő, sok esetben nem is a vallás és tudomány feszült egymásnak, hanem régi és új világszemlélet, vagy éppen a fennálló rend látszólagos veszélyeztetése miatt kialakuló konfliktus. A tudomány mindinkább teret nyert, és egy idő után erős polarizáció alakult ki. Sokan azt gondolták, hogy a tudomány fejlődésével majd hanyatlani fog a vallás, de tévedtek, hiszen a vallás nem tűnt el.

² VÉGH László, *Természettudomány és vallás* (Budapest: Kálvin Kiadó, 2002), 86–91.

Az emberek valahogy megtanulták kezelni a tudományos kérdéseket, vagy nem foglalkoztak vele, csupán élvezték annak a hasznát. Vallásos életüket ugyanúgy élték tovább, még ha volt is vita vagy éppen harc a vallás és a tudomány között. Több évszázados egymásnak feszülés után azonban az utóbbi pár évtizedben megváltozott az erről való gondolkodás.

Amikor lelkész kollégáimnak elmondtam, hogy a tudomány és a vallás viszonyáról szeretnék értekezni, akkor azt mondták, hogy az már lejárt konfliktus, manapság nincsenek erről viták. És részben igazuk volt, hiszen az a fajta egymásnak feszülés, ami még úgy ötven évvel ezelőtt megvolt, már nincs meg. Ma már nem nagyon írnak tanulmányokat arról, hogy milyen nagy következtelenségek vannak egyik vagy másik teológiai nézetben, miért tarthatatlan egy tudományos nézet. Sőt, bizonyos körökben egyenesen műveletlenség a kettő közötti konfliktus viszonyát hangsúlyozni. Természetesen azért ilyen viták még ma is vannak, sok esetben a keresztény fundamentalisták körében, akik a Bibliát szó szerint értelmezik, vagy amikor éppen tudományos eszközökkel próbálják magyarázni a Bibliában leírt csodákat, de gondolhatunk az Amerikai Egyesült Államokban kialakult vitára az evolúció vagy a kreacionizmus oktatása kérdésében. Napjainkban is vita van arról, hogy az evolucionizmus összeegyeztethető-e a kreacionizmussal, vagy hogyan lehet összeegyeztetni az evolúció kegyetlen, áldozatokat hozó folyamatát egy gondviselő, jóságos Teremtő fogalmával.³

Sokan és sokfélék vagyunk, adott esetben a neveltetésünk, a kulturális környezetünk, a politikai nézetünk is nagyban közrejátszik abban, hogy miképpen állunk hozzá egyes teológiai vagy tudományos kérdéshez. Azonban mégis kialakult egyfajta párbeszéd, egészséges vita, sőt mondhatjuk azt is, mindkét fél rájött arra, hogy egyrészt profitálhatnak a közeledés révén egymásból, másrészt egyenesen kötelességük a közös gondolkodás és a megoldáskeresés az emberiség jövője szempontjából.

Az alábbiakban a konfliktus történelmi kialakulásáról és mibenlétéről szeretnék beszélni, arról, hogy honnan eredhet az a fajta ellentmondásos, sokszor értetlen hozzáállás a kettő viszonyával kapcsolatosan, hogy milyen lehetséges kapcsolatok léteznek a vallás és tudomány között, illetve mi lehet a célja a kettő együttműködésének.

³ Keith WARD, *The Big Questions in Science and Religion* (Pennsylvania: Templeton Foundation Press, 2008), 59–83.

Történelmi áttekintés

A tudomány és a vallás viszonyának a története változatos képet mutat. A mai értelemben vett tudományok kialakulásának hosszú az útja. A kezdeti egyfajta naiv, mitikus világképtől Püthagorász számmisztikáján, Platón dualizmusán, Démokritosz atommal kapcsolatos elképzelésein, Arisztotelész munkásságán át a zsidó–keresztény kultúráig hosszú út vezetett.⁴

A zsidó–keresztény kultúra lett az alapja az újkori természettudományos világkép kialakulásának. Ez adta meg a rendezettségben való hitet, amely a tudomány műveléséhez szükséges, miszerint a világ Isten alkotása, az abban levő törvények megismerhetőek, hiszen Isten kinyilatkoztatta magát. A monoteizmus tehát igazi hajtóerővé vált: a világ Isten teremtése, az ember feladata a világ vizsgálata.

A 13. századtól az egyetemek igazi műhelyekké váltak, ahol a vallás és a „természetfilozófia” még jól megfértek egymás mellett. A nagy változást Nikolauz Kopernikus (1473–1543), Johannes Kepler (1571–1630), Galileo Galilei (1564–1642) tanításai jelentették, akik szembekerültek a hagyományos, geocentrikus, egyházi világképpel.⁵

Meg kell jegyeznünk, hogy vallásos emberekről van szó, hiszen Kopernikus elsősorban pap, Galilei pedig ugyanúgy hívő ember volt. Nem a vallással szálltak szembe, hanem egyszerűen a tudományos felfedezéseik mellett álltak ki. Azt is mondhatjuk, hogy a hagyományos felfogást kérdőjelezték meg, a régi, geocentrikus világképet váltotta fel a heliocentrikus világkép. A tudományos fejlődés tulajdonképpen az arisztotelészi hagyományos felfogással ütközött, és nem a teológiával.

Isaac Newton (1642–1727) törvényei, világszemlélete egy mechanikus világfelfogás alapja lett,⁶ mely szerint a világegyetem egy önfenntartó gépezet, amely nem igényli Isten működését. Pierre Simon Laplace (1749–1827) hitte, hogy amennyiben megadjuk egy jelenség kezdeti állapotát, matematikával mindent el lehet mondani. Francis Bacon (1561–1626) és René Descartes (1596–1650) művei erősítették ezt a gondolatot. Az is igaz, hogy Newton nem éppen így gondolta, hiszen az isteni törvényekről beszélt, nem arról, hogy Isten kivonult

⁴ VÉGH, *Természettudomány...*, 91–97.

⁵ Alister E. McGRATH, *Science and Religion: A New Introduction* (Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 2010), 17–26.

⁶ Uo., 26–33.

volna a világból. Érdekességképpen itt jegyezzük meg azt is, hogy Newton vallási gondolatvilága unitárius eszméket követett.

A 18. százban a teret nyert tudomány világosan elkülönült a vallásos világtól, a 19. századi intézményesülésével pedig egyre erősebb lett a befolyása. A 19. századi nagy vita Charles Darwin (1809–1882) művének megjelenésekor robbant ki.⁷ *A fajok eredete* című könyvének 1859-es megjelenése hatalmas visszhangot váltott ki. Fogadtatása nem meglepő módon elutasító volt, másrészt viszont igen hamar elterjedt és egyre népszerűbb lett. A sors iróniája az, hogy a darwini elmélet nem teremtéstörténet, pedig sokan a zsidó–keresztény teremtéstörténet alapjainak a megtámadását vélték felfedezni benne. Mindenesetre a kreacionisták és evolucionisták vitája hatalmas port kavart, időszakosan még napjainkban is jelentkezik néha. Ennek a problémának Steve Fuller szociológus egy könyvet szentelt.⁸

Darwin unitárius gyökerei közismertek, elmélete William Benjamin Carpenter (1813–1885) híres unitárius orvos támogatását is élvezte.⁹ Carpenter a vallást tudományossá, a tudományt vallásossá szerette volna tenni. Élethosszig tartó barátság fűzte James Martineau-hoz (1805–1900), a híres unitárius teológushoz, vallásfilozófushoz.

A 19. század végére a tudomány és a vallás viszonya egyre polarizáltabbá vált. Ekkor erős tévhitek jelentek meg, amelyek elterjedtek.¹⁰

A 20. század első felében új, világnézetünket alapjaiban megváltoztató felfedezések történtek: Edwin Hubble (1889–1953) a világegyetem tágulásáról beszélt, míg erre alapozva Georges Lemaitre (1894–1966) belga pap kidolgozta az ősrobbanás elméletét. A világegyetem tágulásával teológiai értelemben nem sokat foglalkoztak, hamar elfogadtatásra talált, de az ősrobbanás gondolata már vitára adott okot, a teremtéstörténettel nehezebben lehetett összeegyeztetni.

Az újkori fizika kialakulását (hogy csak a fizikánál maradjunk) Albert Einstein (1879–1955) neve fémjelzi. A speciális és általános relativitáselmélet megalkotója ugyanakkor még mindig hitt a matematika abszolút voltában, abban, hogy a világegyetem egy világméretűben megmagyarázható (hosszú évtizedekig dolgozott ezen), és nem fogadta el az akkor már kifejlődőben lévő kvantumme-

⁷ Uo., 33–43.

⁸ Steve FULLER, *Science vs. Religion? Intelligent Design and the Problem of Evolution* (Cambridge: Polity Press, 2007).

⁹ John BROOKE, Geoffrey CANTOR, *Reconstructing Nature: The Engagement of Science and Religion* (Edinburgh: T&T Clark Ltd, 2000), 262–267.

¹⁰ Ronald L. NUMBERS, *Galileo, Science and Religion* (Massachusetts: Harvard University Press, 2009)

chanika tételeit. Sokan hivatkoznak Einstein vallásosságára, ő maga önéletrajzi írásában¹¹ kozmikus vallásosságról beszélt, mint ahogy sok más tudós is ilyesfajta vallásosságról tett tanúbizonyságot. Ha jobban utánanéznünk ennek, akkor azt láthatjuk, hogy inkább metafizika, mint személyes istenhit. Úgy vélem, a kozmikus istenhit nem eléggé személyes. Az én unitárius hitem egy személyes Istent feltételez, aki teremt, akihez imádkozhatok, aki megbocsátja bűneimet, aki vigasztal. Sőt, azt mondhatjuk a vallás és a tudomány vitái kapcsán, hogy sok esetben pont a személyes istenhit megléte volt a probléma.

Ha tovább haladunk a felfedezések terén, akkor azt látjuk, hogy az újkori fizika, a relativitáselmélet, az atomfizika fejlődése, a kvantummechanika kialakulása stb. alakította jelenkori szemléletünket. Míg a fizikát a 19. sz. végére lezártak tekintették, kiderült, hogy a kvantumfizika világában a klasszikus törvények nem – vagy csak részben – érvényesek.¹²

A fény kettős természete (részecske és hullám) azt mutatja, hogy a körülötünk lévő világ magán viseli a nem objektíválhatóság vonását. A tér-idő-anyag elveszítette abszolút jellegét. Az atom folyamatosan oszthatónak látszik, ugyanakkor az anyag megmaradása helyett az energia megmaradásáról beszélhetünk. A természeti törvényszerűség is elveszítette abszolút jellegét (statisztikai valószínűségről beszélhetünk a kvantumfizikában, a termodinamikában). A körülötünk lévő valóság elveszítette a történelemnélküliség látszatát. A világegyetem időben keletkezett, időben érhet véget. Ennek kapcsán, a lét alapvető kérdéseit vizsgálva, nagyszerű munkák születtek Stephen Hawking (1942–2018)¹³ és Paul Davies (1946)¹⁴ tollából. Paul Davies vallási kutatásaiért, meglátásaiért Templeton-díjat (amolyan vallási Nobel-díj) kapott 1995-ben.

Visszatérve gondolatmenetemhez: tehát a tudományos kutatások sem objektívek, hiszen csak közvetve szerzünk tapasztalatokat, az adatok gyűjtése és elemzése során az emberi tényező is közrejátszik. A nyelv sem a legmegfelelőbb eszköz a valóság megragadására. Főleg a nyugati nyelv nem, ellentétben a keleti-vel, amelyben évezredek kijelentések megdöbbentő hasonlóságot mutatnak a modern fizika világával. Fritjof Capra (1939) nagyszerű könyve¹⁵ erről szól, párhuzamokat von a keleti vallási nézetek és a fizika között. A kötetben természete-

¹¹ Albert EINSTEIN, *Hogyan látom a világot?* (Budapest: Gladiátor Kiadó, 1994), 9–11.

¹² John POLKINGHORNE, *Serious Talk: Science and Religion in Dialogue* (Pennsylvania: Trinity Press, 1995), 17–34.

¹³ Stephen HAWKING, *Az idő rövid története* (Budapest: Akkord–Talentum, 2010).

¹⁴ Paul DAVIES, *Isten gondolatai* (Budapest, Vince Kiadó, 2000).

¹⁵ Fritjof CAPRA, *A fizika taója* (Budapest: Rericum, 2000).

sen egyfajta panteisztikus összemosással találkozunk a két világot illetően, de mindenképpen figyelemre méltó ez az alkotás.

A 20. század első felének embere tehát fölfedezte, megélte a tudományok mögötti metafizikai hátteret, a világ több lett, mint az anyagi világ, a létezés végső kérdéseire is figyelt, megtapasztalta, hogy a tudomány nem fogja át a valóság teljességét, csak egy igen vékony szeletét látjuk a világegyetemnek, csak igen homályosan tapogatózva tudunk rávilágítani a dolgok lényegére. Az esetlegességek ellenére az összhang és rend szépségét szemlélte, és amint említettem, sok tudós, ha nem is hagyományos, egyházi értelemben, de mindenképpen vallásos élményről, a hit megéléséről beszél. Persze ettől még a tudósok nem lettek tömegesen vallásosak, hiszen amint mi gondoljuk, a hit Istennek ajándéka, de mégis, sokban megváltozott a korábbi általános világszemlélet.

A római katolikus egyház időközben próbálta tartani állásait. Az I. vatikáni zsinat (1869–1870) a hitbéli igazságra helyezte a hangsúlyt. A lét a hitben tárul fel, a többi megismerés tökéletlen. Időközben viszont olyan nevekkel találkozunk, mint például Teilhard de Chardin (1881–1955), aki megkísérelte, hogy összefüggést teremtsen a tudomány és a vallás között. A tudományos gondolkodás és a vallásos lelkiség egymásra utaltságáról beszél, a vallást próbálta a tudomány felé közelíteni. Szerinte az üdvözülés útján, annak folyamatában a tudománynak is helye van. A nagy változást a II. vatikáni zsinat (1962–1965) hozta, amikor is az egyház kiállt a tudománnyal folytatott dialógus mellett. A tudomány vallás nélkül ki van téve az elembertelenedés veszélyének, míg a vallás tudomány nélkül nem lát rendesen. Ebben a megvilágításban már nincs konfliktus a teológia és tudomány között. Az ősrobbanásnak is lehet létjogosultsága vallási szempontból, ha az a teremtés része. Tehát azt mondhatjuk, hogy a 20. század közepe után a korábbi antagonisztikus szemléletet, harcot, felváltotta a komplementaritás elve.

Végezetül meg kell említenem még a kommunista diktatúra sajátos értelmezését a tudomány és vallás kapcsolatát illetően. E szerint a vallásos hit nem egyeztethető össze a tudományos világnézettel. A marxizmus, a materializmus ellentéteket, sajátos értékrendet tartott fenn, nem véve figyelembe azt, hogy a hit ellentéte nem a tudomány, hanem a hitetlenség.

A több évszázados harc, amely megosztotta az embereket, a harc során keletkezett tévhitek, a kommunizmus által belénk sulykolt látásmód ma is érezteti hatását (alig egy nemzedékváltás történt a kommunizmus megbukása óta), ezért nem csodálkozhatunk azon, ha időközönként értetlenkedéssel, zavaros megközelítéssel találkozunk.

A tudomány és vallás viszonyát jellemző modellek¹⁶

Az előbb leírtak tükrében láthatjuk, hogy a tudomány és a vallás viszonya változó, folyamatosan alakult. A változó viszonyt három modell alapján lehetséges körvonalazni:

a) A *konfliktusmodell* szerint mindkettő önmagát tekinti az „igazság” birtokosának, behatolnak egymás területeire. Mivel a dolgok lényegével, magyarázatával ugyanúgy foglalkozik a vallás is, mint a tudomány, ezért a konfliktus lehetsége valósággal önmagát kínálja. Amikor nincs párbeszéd, és mindkettő a maga akaratát próbálja érvényesíteni, akkor létre is jön a konfliktus. A hiten (kinyilatkoztatáson), valamint a tudományon alapuló világmagyarázatok évszázadokig megosztották az embereket. Tulajdonképpen az érdekek miatt alakult ki a tudomány és a vallás konfliktusa. A világi, laikus érdekek ütköztek az egyházi érdekekkel. Az egyház meg szeretne volna őrizni saját világképét, bibliai értelmezését, amelynek a tudományos világnézet útját állta.

b) A *függetlenségi modell* szerint a tudománynak és a vallásnak nincs egymáshoz köze, hogy mindkettő külön világ, nincs párbeszéd. Mivel mindkettőnek más a területe, más a módszere (az egyik a hogyanra helyezi a hangsúlyt, empirikus módszerekkel él, a másik a miérttel, a végső kérdésekkel foglalkozik, a kinyilatkoztatást tekinti alapvetőnek), így nem is akar részt venni egyik a másik életében, nem lehet közük egymáshoz. Tiszteletben tartják egymást, azon az elven, hogy mindenki maradjon meg a saját illetékességi területén. Az elkülönülés akkor is létrejöhet, ha egyik a másikat ellenfélnek tekinti, így akar elhatárolódni a másiktól. John Hedley Brooke állapítja meg azt, hogy sem a tudományt, sem a vallást nem szabad önmagában teljesen elkülönült entitásként kezelni.¹⁷ Egyik sem független a kor társadalmi és kulturális viszonyaitól. Ezért akár a történelemben visszanyúlva elő lehetne állni olyan negatív vagy pozitív példákkal, amelyek hol az egyik modellt, hol a másikat szolgálnák. Az egymásra hatás kapcsán azt mondja, hogy a mechanikus világszemlélet ugyan befolyásolta a vallásos világnézetet, de az, hogy az emberek eltávolodtak a szellemi világtól és az anyagi világ egyre fontosabb lett, magyarázható a gazdasági fejlődéssel, a nagyobb biztonsággal, jóléttel is.

¹⁶ John F. HAUGHT, *Science and Religion: from Conflict to Conversation* (New York: Paulist Press, 1995), 9–21.

¹⁷ John HANDLEY BROOKE, *Science and Religion: Some Historical Perspectives* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 1–22.

c) A *párbeszédmodell* szerint a valóság sokkal gazdagabb, mint hogy csak az egyik vagy csak a másik oldal mellett törjünk lándzsát. Mindig is úgy gondoltam, hogy két alapvető és egyenrangú megismerés létezik: a vallásos (művészi stb.), valamint a tudományos. A kettőt soha nem lehet teljes mértékben szétválasztani. A tudomány nélküli vallás megkérdőjelezi a vallási ismeretek értékét, a hit nélküli tudomány egyfajta lélek nélküli szcientizmust nyújt. Ugyanakkor a két terület, bár közös talajon áll, alapvetően más módszerekkel dolgozik, ezt pedig mindkét félnek tiszteletben kell tartania. Így például amikor a teológia kifejti misztikus elképzelését a világ teremtésével kapcsolatban, nem az a lényeg, hogy pontos és hiteles választ adjon annak mibenlétéről, keletkezésének körülményeiről, hanem elsősorban érzelmi igényeket elégít ki, rámutat az ember helyzetére a világban, igyekszik komfortossá tenni az ember világban való létezését. A cél tehát egyrészt a kölcsönös szembesítés, segítés a világ, az igazság megismerésében és megélésében. Másrészt az állítások szintetizálása a cél, a fogalmi párhuzamok megragadása, az hogy a tudomány megértse a teológiát, a teológia pedig a tudományt. Ha van is vita, úgy abból mindkét fél kölcsönösen profitál. Manapság a vallások többsége támogatja a modellt, a katolikus egyház is partner benne. Az a meggyőződésem, hogy a tudomány felfedezései nem rendítik meg a teológusokat, sőt, még árnyaltabb, még színesebb, teljesebb lesz a világszemléletük.

A 20. században a természettudománnyal foglalkozók az univerzumot akarták meghódítani, míg föl nem ismerték a tudományterület korlátait. A természettudomány képtelen megragadni a valóság bonyolult szövetét, összetettségét, a végső kérdésekre, a lét miértjeire nem adhat választ, az élet több, mint a tudomány. Nagy szükségünk van az alázat és a hit megélésére. Felgyorsult, elidegenedett, sokszor kaotikus világunkban szükségünk van arra, hogy a tudomány gyümölcsét a magunk javára fordítsuk, de legalább annyira fontos az is, hogy kilássunk mindennapi dolgainkból, hittel telve és bölcsen tudjunk döntéseket hozni és élni.

Túl a párbeszédmodellen

A tudomány és a vallás két igen erős erőt képvisel az életünkben. A legerősebb kulturális, intellektuális erőt képviselik. A közöttük lévő kapcsolat igencsak meghatározhatja jövőbeni életünket.¹⁸ Leegyszerűsítve, mondhatjuk azt, hogy külön-külön egyik sem tudja jobbra, teljesebbé tenni a világot, legalábbis nem annyira, mint amikor együtt próbálják azt meg. A konfliktus-, valamint a függet-

¹⁸ Harold K. SCHILLING, *Science and Religion* (New York: Routledge, 2009), 1–2.

lenségi modellnek ilyen értelemben semmi haszna, a párbeszédmodell ugyan segít abban, hogy a kettő egymást jobban megértse, hogy ezáltal gazdagabbá legyenek, de a világ problémáival való szembenézéshez ennél többre van szükség.

Ezért beszélhetünk a szintézisen túl a közös felelősségről, arról, hogy a világ hogyan lesz jobb és gazdagabb a kettő együttes akarata által. Boldogabb, egészségesebb, biztonságosabb lesz-e a világ ebből a közreműködésből? A tudományos eredmények javíthatnak életminőségünkön, de a tudomány nem ad morális törvényt, nem biztos, hogy előretekint. Például vegyük a globális felmelegedés nem elodázható, életbevágóan fontos kérdését. A tudománynak sok eszköze lehet a fejlődés biztosítására, de hogy mit választunk, hogyan élünk, arra a vallás pontosabban adhat választ. Persze, sokan szét szeretnék választani a vallást és az erkölcsant, vagy éppen az államot és az egyházat. Úgy gondolják, hogy a vallás elsődleges feladata nem a jó és a rossz megválasztása (ez lenne az erkölcsant dolga), hanem a reménytelenség, elkeseredettség leküzdése, reménykeltés a tragédiák idején.

Természetesen ez nem ennyire egyszerű és szétválasztható. A kijelentésen alapuló nagy egyházak igen nagy erőket mozgósítva építik ma is templomaikat, adnak útmutatást rengeteg ember számára, ezáltal hatalmuk, beleszólásuk van a dolgok alakulásába: például amikor a fenntartható fejlődés kapcsán arról beszélünk, mi tekinthető elfogadható életminőségnek, vagy a biotechnológia kapcsán felmerül a kérdés, hogy mikor beszélhetünk lelkesült életről, esetleg milyen termelői és morális kihívások előtt állunk a túlnépesedés kapcsán. Vagy van-e a világunknak célja és értelme?¹⁹ Milyen válaszokat tudunk erre adni? Szüksége van az emberiségnek a hitre, hogy végességével szembenézzen.

Zárszó

A tudomány és vallás több évszázados viszonyát áttekintve, remélem, hogy egy kissé világosabb, érthetőbb lett mindaz, amely ezt a viszonyt zavarossá, sok esetben érthetlenné, megosztóvá tette. Azt gondolom, hogy ma már sokkal világosabban látunk ezen a téren, a kölcsönös kiegészítésen túl keressük azokat a lehetőségeket, ahol együtt tud e két terület működni. Ez új lendületet ad a vallás és a tudomány viszonyáról szóló beszélgetésnek.

¹⁹ Keith WARD, *The Big Questions in Science and Religion* (Pennsylvania: Templeton Foundation Press, 2008), 34–59.

A tudomány felismerte, hogy nem fogja át a valóság teljességét, és nyitott a más megismerési formákra is, a spirituális, az erkölcsi útmutatásra való igény pedig egyre erősebb.

Ugyanakkor a tudományos eredmények gyökeresen és rövid időn belül megváltoztatták életünket.

A vallásoknak kötelességük lépést tartani a változásokkal, valamilyen szinten tudniuk kell a csillagászat, genetika, géntechnológia, számítástechnika stb. eredményeiről. Azt gondolom, hogy a tudomány minél inkább betekintést nyújt a valóság rejtelseibe, annál inspirálóbb lehet a vallás számára. Ezzel kapcsolatosan érdemes elolvasni Török Tibor könyvét, amely a rendről, érzékelő képességünkről, a különböző tudományos elméletekről, a szépségről, az emberi lélekről, örök életről szól, zsoltáros, vallásos áhítattal visz közelebb Istenhez a tudományon keresztül.²⁰

A tudomány és a vallás nem ellenségei egymásnak, sőt együtt kell haladjanak, mert az elkövetkezőkben komoly kihívásokkal kell szembenéznie az emberiségnek.

²⁰ Török Tibor, *Istenhit és természettudomány* (Budapest: A Magyarországi Református Egyház, 1996).